

DE MAASSTAD

VOORTZETTING van het maandblad DE MAASTUNNEL

Gewijd aan de belangen en den wederopbouw van
ROTTERDAM en zijn beteekenis als HAVENSTAD

Redacteur: J. M. Pattist

Uitgevers: Drukkerij Henri Bergmans N.V., Rotterdam-Tilburg — Redactie- en Administratie-adres: Schepenstraat 68a, Rotterdam
Telefoon 43228 — Postrekening 314929 — Abonnementsprijs f 7.50 p. jaar fr. p.p. — Advertentieprijs op aanvraag

Van Burgerweeshuis tot Kunststichting

Rotterdamsche Schouwburgen.

Toen in September j.l. de Rotterdamsche Kunststichting van begrip tot werkelijkheid was geworden en haar voorloopig karakter een definitieven vorm had gekregen, zoodat zij haar taak, kunstuitingen en ander cultureel leven te Rotterdam te stimuleeren, organiseeren en coördineeren, kon aanvaarden, is in een samenkomst met vertegenwoordigers van de pers de tegenwoordige belangstelling voor het tooneel in de Maasstad vergeleken met den gang van zaken in de hoofdstad. De vergelijking viel in zooverre gunstig uit, dat het Amsterdamsch-Rotterdamsch Tooneelgezelschap gedurende het vorig seizoen in het Luxor Theater meer bezoekers heeft gehad dan in den Amsterdamschen Stadsschouwburg.

Amsterdam heeft in het Nederlandsche tooneelven altijd de voornaamste plaats ingenomen, doch vaak heeft er met Rotterdam een uitwisseling van krachten plaats gehad. Een merkwaardige overeenkomst bestond er in het begin der 17e eeuw.

Toen Samuel Coster in 1617 in de hoofdstad zijn Academie stichtte, zegde hij het Burgerweeshuis voor de eerste zes jaren een derde en verder de helft der inkomsten toe. Na de vereeniging van de rederijderskamers, werd Jacob van Campen belast met den bouw van een steenen theater aan de Keizersgracht, waarvan het Burgerweeshuis en het Oudemannenhuis de kosten droegen: de schouwburg was „onderneming der Godshuizen”, welker regenten aan burgemeesters de voordracht ter benoeming van schouwburgregenten deden. Voor de opening van den nieuwen Schouwburg schreef Vondel

Jan Punt, die in 1772 de
schuur van Erkelens aan
den Binnenweg huurde.

zijn „Gysbreght van Aemstel” als gelegenheidsspel. Na de première op 3 Januari 1638 richtte de actie der Gereformeerde predikanten zich tegen de regenten van het Burgerweeshuis, die in de toekomst beter moesten „letten op saken die van deze nature zijn”.

Welnu, ook te Rotterdam zijn het de regenten van het Gereformeerd Burgerweeshuis geweest, die het tooneel aangrepen als middel tot vermeerdering van de inkomsten der inrichting. Nadat zij reeds eerder voor rekening van het huis tooneelvoorstellingen hadden laten geven in kaatsbanen e.d., stichtten zij in 1630 aan de Glashaven — ter plaatse, waar later de Zuiderkerk zou verrijzen — een vasten Schouwburg, waarvan de kosten ruim f 9913 bedroegen. Een succes is deze Academie, waar de rederijderskamer „De Blauwe Acolijen” optrad, niet geworden. In 1638 nam de stad het gebouw over en gaf zij het als „predikhuis” aan de Engelsche Independenten of Congregationalisten. Van Alkemade teekent aan, dat dezen bij de aanvaarding van het gebouw nog eenige „tooneelsieraden” aantroffen, welke zij „met grooten ijver” vernietigden.

huis neer te zetten en juist als de winkelier een beetje op gang is, naast hem weer steigers te plaatsen en hem te hinderen met den aanvoer van allerlei bouwmaterialen voor zijn burea. Conclusie: coördinatie van architecten en bouwers. Wat ook weer tijd kost, maar waar niet aan te ontkomen valt.

Is het niet een suggestie geweest van den oud-wethouder, den heer Brautigam, dat men geen binnenstad moet bouwen zonder bewoners. Geen stad, die bij wijze van spreken des avonds om zes uur de deur dicht doet. Juist voor de winkeliers, die in het centrum wonen, is het van waarde, dat ze op een eigen publiek kunnen rekenen. Trouwens, waarom die hogere étages, waaraan de winkels voorloopig geen behoefte hebben, niet in te richten voor woningen, waarbij er dan rekening mee kan worden gehouden, dat na verloop van tijd deze woningen tot kantoren kunnen worden verbouwd. Er ligt iets aantrekkelijks in zulke woningen, die om hun latere bestemming, hogere vertrekken zullen krijgen dan precies de 2.70 m. van de Bouw- en Woonverordening. Bewoners in de stad — en er zijn altijd tal van menschen, die aan zulk wonen de voorkeur geven zelfs boven een tuindorp — vragen voorzieningen: scholen, kerken, een strookje groen, een plein. Dat zal er ons voor behoeden een in zich zelf gekeerde, bijna zouden we zeggen: norsche stad te maken.

Zeggen we het dus op den man af, aldus ir. Van Traa, dan gelooven wij, dat het eerst aan bod zullen komen de straten of wijken, die links en rechts van den Coolingsingel liggen en waarbij men speciaal zal trachten aan de bestaande stadsstraten aan te sluiten.

KERKEN.

Omtrent de te herbouwen kerken in het verwoeste gebied staat nog niet overal vast, waar deze precies zullen komen te liggen. Wel dat ze zooveel mogelijk verdeeld op den rand van de brandwond een plaats zullen vinden. Bekend is, dat de Katholieken hun hoofdkerk in de onmiddellijke omgeving van het Oostplein zullen laten verrijzen. Het architectenbureau Kraayvanger heeft de

opdracht daarvoor. Bekend is ook, dat het bureau Meischke & Schmidt plannen ontwerpt voor den herbouw van de Grootte kerk. Verder hebben ir. M. C. M. Meischke een opdracht voor den bouw van een Hervormde kerk en architecten J. P. L. Hendriks en J. v. d. Laan ieder voor een Katholieke.

Vraagt men naar den tijdsduur der herbouwing, dan is het antwoord van den leider van het ASRO, dat hij vertrouwt, dat inderdaad Rotterdam in 4 à 5 jaren weer een gezicht zal toonen. Wat natuurlijk heel wat anders is dan herbouwd te zijn. Maar die herbouw wordt ook beheerscht door zoo oneindig veel factoren, die telkens een wisselend aspect vertoonen, dat zelfs het noemen van een ver verwijderd jaar een slag in de lucht zou zijn.

Nog altijd is Rotterdam de zwaarst getroffen stad in Nederland; een derde van de oorlogsschade, die ons land geleden heeft, heeft Rotterdam ondergaan. Mogen ook zij die de laatste hand hebben in de herbouwproblemen dat bedenken als het om financiële regelingen en verdeling van de materialen gaat. Anders zou de reconstructie nog heel wat langer duren dan de 15 jaren, dien men met de tegenwoordige hulpmiddelen zou noodig hebben om het bouwvolume te benaderen van wat is verloren gegaan. Maar dan zal een volgende generatie weer leven in een nieuw Rotterdam, uiting van dien merkwaardigen Rotterdamschen geest, dien ondernemingszin, dien onaantastbaren werklust, die specifiek van deze stad is. En die, als de omstandigheden weer veranderen, zoodat de denkbeelden van mannen als Churchill en Smuts omtrent een nieuwen bouw van West-Europa in vervulling zullen gaan, zich aangorden zal om van Rotterdam weer de poort te maken, die toegang geeft tot die nieuwe ruimte.

Dit artikel was juist in druk, toen het Comité 1950, onder eerevoorzitterschap van burgemeester Oud en voorzitterschap van mr. K. P. v. d. Mandele, van zich deed hooren en het vertrouwen uitsprak, dat over drie jaren Stationsboulevard, Coolingsingel en Blaak de harterader door de stad zullen trekken. Daarop zullen de te herbouwen winkelstraten aansluiten.

ROTTERDAM AAN ZEE.

Bezuiden den Nieuwen Waterweg.

Walcherensche boeren naar Rozenburg en Rotterdam.

Op 30 December 1913 had de Eerste Kamer der Staten Generaal het wetsontwerp tot toevoeging van gedeelten van de gemeenten 's Gravenzande en Naaldwijk aan het grondgebied van Rotterdam aanvaard. En juist op de valreep, op den 31en van de zelfde maand deelde de Staatscourant mede, dat deze toevoeging op 1 Januari 1914 een feit zou worden. De groote havenstad was verrijkt met Rotterdam aan zee, waarvan een deel lag boven den Nieuwen Waterweg en een ander, minder belangrijk deel, daar bezuiden.

Het zal niet noodig zijn hier de histo-

rie van de totstandkoming van de korte verbinding met de zee, die in het laatst van de vorige en het begin van deze eeuw, Rotterdam zulk een nieuwe, groote welvaart heeft gegeven, in herinnering te brengen. Volstaan we er mee op te merken, dat wat feitelijk de hoek van Holland was, tegenwoordig de zuidelijkste punt van den kop van het eiland Rozenburg vormt en dat, wat we thans kennen als het natuurreservaat De Beer, de bekende unieke broedplaats van strandvogels, gedeeltelijk ontstaan is door de berging van, bij het graven van den Waterweg uit-

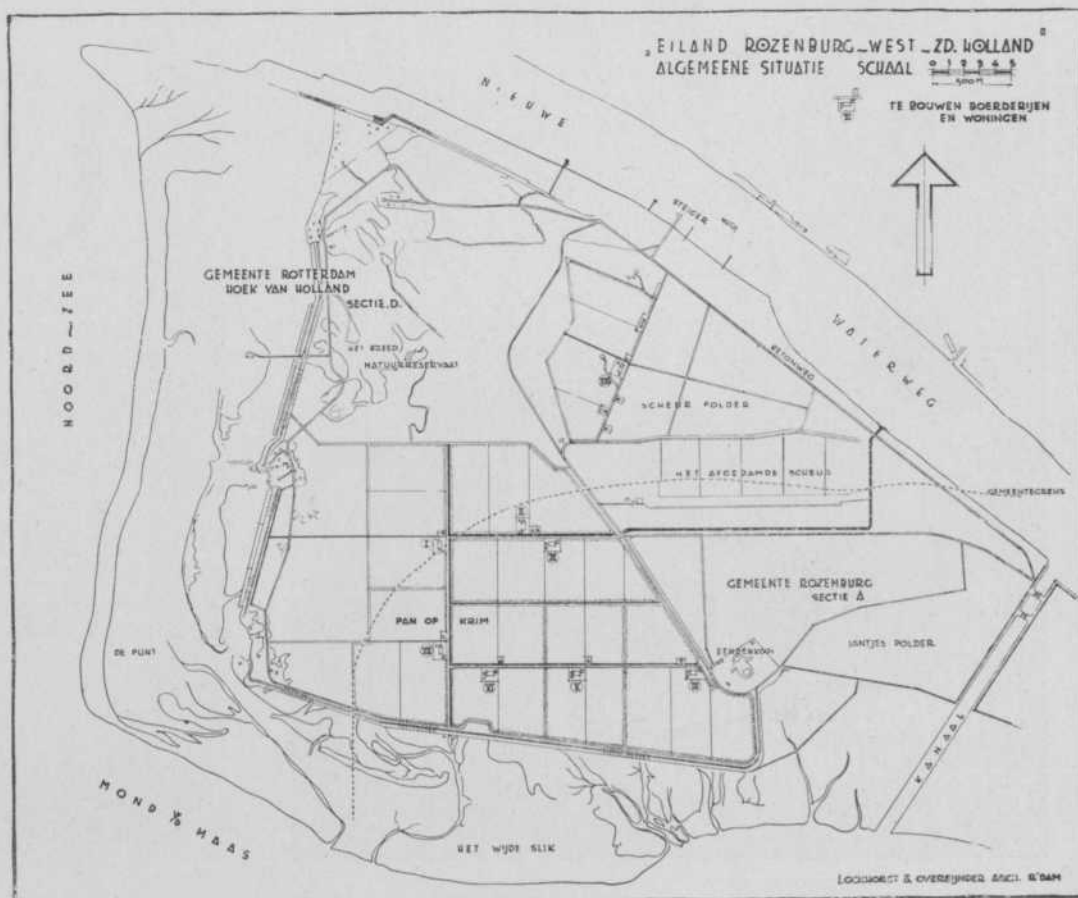
gebaggerden, grond. Het Scheur was de oude verbinding van de Nieuwe Maas met de zee. Ten behoeve van de verwachte uitschuring van de nieuwe doorgraving en haar verlengde, de Nieuwe Maas, werd dat Scheur afgedamd. Voor het vervoer van gebaggerde specie verderop, n.l. naar de Brielsche Maas, werd het van sluizen voorzien kanaaltje door den kop van Rozenburg tot stand gebracht. Een groot deel, het zuidelijkste deel van de oude verbinding met de zee, bleef, na de afdamming en zelfs na de inpoldering van het noordelijke gedeelte van het Scheur,

bestaan. Men treft het op de kaarten uit den tijd van het graven van den Waterweg aan, als de Pan of Krim. Op kaarten van 1914 blijkt die Pan of Krim als water er niet meer te zijn. De dijk, die nu dit deel van het eiland scheidt van de Brielsche Maas, is evenwel pas gelegd in den oorlogstijd. En na de bevrijding heeft de Nederlandsche Heide Maatschappij in opdracht van Domeinen de sloten en greppels getrokken, die den polder verder voor den landbouw geschikt moesten maken. Van het door Rotterdam verworven gebied was tot dan toe alleen de Scheurpolder in exploitatie. Het langs Waterweg, Noordzeestrand en even langs de Brielsche Maas zich uitstreckende duinlandschap, eigendom van Domeinen, is in den loop van den tijd in handen gesteld van de Stichting Het natuurreservaat De Beer, die het heeft afgesloten voor den profanen bezoeker en er de strandvogels een rustige broedplaats heeft verschaft. Elke Nederlandsche ornitholoog had aan De Beer, zooals deze echte hoek van Holland van oudsher wordt genoemd, zijn deugd.

De laatste oorlog, heeft de vreedzame rust van het schoone duinterrein wreedelijk verstoord. De bezetter had den kop van Rozenburg tot een belangrijk strategisch punt gemaakt. Een zeker 20 meter hooge „Leitstand” domineert nu nog het landschap, opgetrokken met enorm dikke betonnen muren, gedekt door een draaibaren koepel, voorzien van een enormen scheepsafstandsmeter en omgeven door 28 c.M. geschutsbatterijen met munitiedepôts. Dit alles zou volgens de verhalen afkomstig zijn van den kruiser Gneisenau. Her en der rijzen in de breede duinen, door helm, duindoorns en vlier gecamoufleerde bunkers op. De spraakmakende menigte zegt, dat er groot en klein, niet minder dan 1400 van deze betonnen verblijfplaatsen op het eiland gebouwd waren. Het soldatentheater, van groote afmetingen, dat in de duinen aan den kant van den Waterweg heeft gestaan, is na de bevrijding met den grond gelijk gemaakt. Het sierlijke van alle gemakken voorziene huisje, dat de commandeerende generaal in de stelling voor zich, en naar booze tongen beweren, voor zijn vrouwelijk gezelschap, tot zijn beschikking had en dat expresselijk voor hem was gebouwd, staat er nog. Er is nu een opzichter in gehuisvest. Naast dit huis met zijn coquette architectuur, dat

tusschen al het oorlogslawaai er gedoe er uit ziet als een nette rentenierswoning uit een dorp te midden van graansilo's en veemen, is een zwembad van beton. Voor den generaal en zijn gezelschap privé. Even verder woont nu de heer Korfmaker. In een soortgelijke woning als die van den voormaligen hoogsten Duitschen gezagsdrager. Van minder grootsche allure evenwel. Ze was dan ook slechts voor de lagere officieren bestemd. Niettemin beschikt bedoelde beambte van het natuurreservaat in zijn huis over zooveel ruimte, dat hij plannen kan maken voor de vestiging van een natuurhistorisch museum, met de uitvoering waarvan hij al een zeer bescheiden aanvang heeft gemaakt. We hebben hem, nadat we de wachtposten die uitgerust met grimmige wapenen aan den kanaalovergang den toegang tot het nog niet veilige gebied bewaken, gepasseerd waren, overreed ons zijn heiligdom te laten zien. Veel te ervaren op zijn winters gebied was er nog niet. Hij noodde ons dan ook uit in April of Mei terug te komen. Als zijn gevederde beschermelingen hun nesten weer hebben opgezocht en broeden. En als de bloemen van de duinplanten schitteren in het zonnelicht. Als rond de plasjes in de duinen het leven van plant en dier weer ontluikt. Hij kon ons nu slechts bij de beide radarinstallaties brengen, op de noordelijke en zui-

delijke punten van den kop van Rozenburg, waarvan de bezetters gebruik maakten om over de Bree Veertien te spieden. Instrumenten blijkbaar van groote waarde. Maar vernield na den aftocht van de Duitschers. De spiegels in deze groote trommelvormige kijkers hebben van slijpen alleen per stuk zeventienhonderd gulden gekost, zoo wist de heer Korfmaker ons te vertellen. En we verwonderden ons gezamenlijk over de ontzaglijke kosten, die zoo iets weerzinwekkends als een oorlog meebrengt. Maar ook over de onnoodige barbarie, die deze instrumenten, toen ze den vijand geen diensten meer behoefden te bewijzen, niet heeft gespaard. Over het heele gebied ziet men trouwens nog heel veel waardeeloos geworden dingen rondslingeren. Zelfs de kanonnen, die hier en daar nog hun dreigende loop uit de geschutstorens der bunkers steken, lijken op niets anders dan oud roest. In de buurt van de bruggen over het kanaal ligt een groote hoeveelheid sloop. Munitie wordt er nog immer bijeen gebracht. Eerst heeft de marine zich daarmede belast, thans is er de landmacht mee bezig. Waar gevaar aanwezig is, wordt zorgvuldig gewaakt tegen binnentreden van onbevoegden. Duitschers en N.S.B.ers hebben den grond gezuiverd van landmijnen. Hun kampen zijn nu verlaten. Tegenwoordig is er nog slechts een kamp van staatloozen:

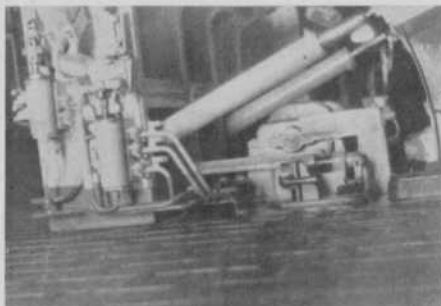
soldaten van niet zuiver-Duitsche origine, die op dit kleine Hollandsche eiland zijn aangespoeld. Grieken van oorsprong, Bulgaren, Arabieren vindt men er onder.

Een betonnen muur, zelfs detoneerend in het wintersche dorre duinland, sluit in het Noorden het natuurreservaat af. Langs de Noordzeekust en langs de Brielsche Maas is in den bezettingstijd een dijk aangelegd. De man van het natuurreservaat vindt er, evenals trouwens door de nieuw aangelegde wegen, zijn domein door ontheiligd. Maar buitendijks slibt de kust al weer aan. En de palen, die door de in de dorpen en steden langs den Waterweg gepreste bevolking aan den rand van het strand als beletsel voor Geallieerde vliegers, die landingsplannen mochten hebben, zijn geslagen, staan van de kruin van den dijk af gezien, al weer enkele kilometers ver weg. Overigens is het een feit, dat men in dit gedeelte van het land wel ten zeerste op prijs moet stellen, dat de capitulatie der Duitschers is gekomen, voordat het noodig was voor de bondgenooten deze sterke vesting — Den Briel — aan te vallen. Men kan er van op aan, dat, wanneer zooals trouwens wel bekend is geworden, de Geallieerde luchtmacht hier haar bommen zou hebben uitgestrooid, indien de operaties in het Oosten van het land niet zoo succesvol waren geweest. Rotterdam andermaal in den hoek zou gelegen hebben, waar de slagen vielen.

Al heeft de mensch in zijn vernielzuchtigen ijver de schennende hand geslagen aan zijn domein, Korfmaker, de kleine man in zijn groene houtvestersuniform, die in het natuurreservaat den scepter zwaait, versaat niet. Zijn beschermelingen, wier leven hij en de tallooze natuurminnaars die hun bedevaarten naar het eiland plachten te maken, met zoo veel liefde bestudeerden, hebben hun weg erheen, nu de rust ten deele althans is weergekeerd, al weer gevonden. Verleden jaar zijn er reeds 6000 nesten van sterns geweest en op de oude broedplaats van de waterhoenders langs den Waterweg, zijn er ondanks de nabijheid van den practischen betonnen steiger, die ge-

De „Leitstand“ in de duinen“.

Machiniekamer in een geschutstoren.

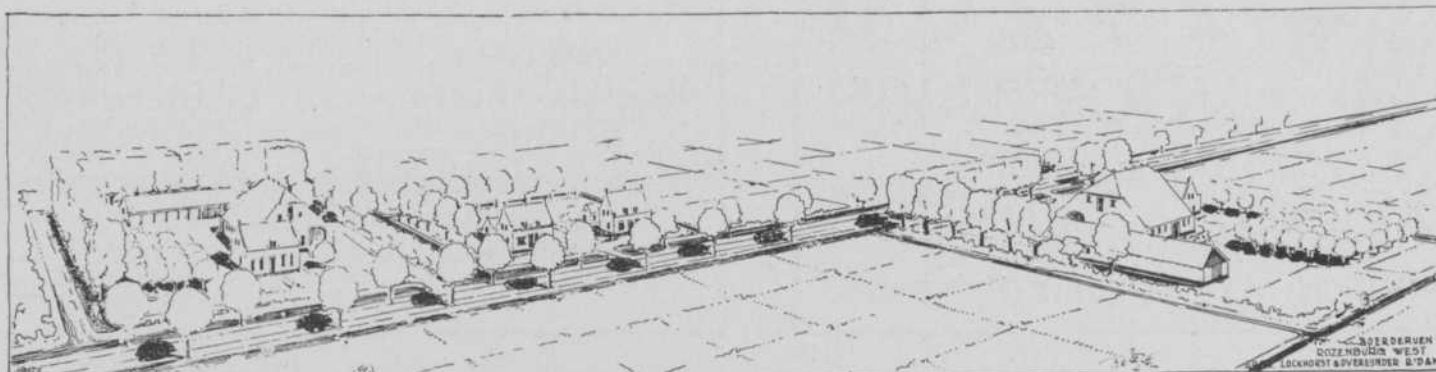

De woning van den generaal.

diend heeft voor den aanvoer van het materiaal voor de versterking van de vesting, al weer 250. En de smienten en al die andere strandvogels, die in den lateren tijd geleerd hadden de Scheluweplaat voor Goedereede te frequentieren, hebben zich ook weer vertoond. De Heide Maatschappij is bezig de bunkers onder het zand te werken en dan zal de natuur de rest moeten doen. Vlier en brem zullen zoo noodig worden aangeplant. En dan mogen onderzoekers over eenige honderden jaren zich afvragen, als ze in deze duingebieden aan het exploreeren gaan, wat die onderaardsche gangen en verblijven in de duinen beteekenen en welk voorhistorisch volk in deze primitieve hollen geleefd heeft.

Het is echter niet alleen Natuurmonumenten, dat zich op dit moment voor dit gedeelte van het eiland Rozenburg interesseert. Domeinen zet met kracht de plannen, die er reeds geruimen tijd bestonden, om den Krimpolder in cultuur te brengen, door.

Al zou men het in de crisisjaren, die aan den oorlog vooraf gingen, niet gezegd hebben, er is nog immer landhonger in onzen hoek van de wereld. Men denke maar aan wat er gepubliceerd is over een eiland als Walcheren, waar bedrijfjes van beneden 5 H.A. schering en inslag waren, waar men dus aan de herverkaveling is begonnen met als gevolg een overcompleteet van boeren, die elders wel aan den slag willen. In den Krimpolder, waarvan de stichting Landverbetering reeds een 500 H.A. in exploitatie had, zullen zich thans, behalve eenige boeren uit de omgeving, die hun boerderijen door het oorlogsgeweld vernield zagen, ook vijf Walchersche boeren met hun gezinnen vestigen. Eigenlijk zijn deze boeren er al en reeds het vorige jaar hebben ze hun land bebouwd en hun oogst binnengehaald. Op primitieve wijze zijn ze er gehuisvest geweest. In een gewezen Roode Kruisbunker, zoo goed mogelijk ingericht, wonen enkele van die pioniers met hun vrouwen en kinderen. Over ruimte kunnen ze in elk geval in hun ietwat vochtige tijdelijke woningen wel beschikken. Mettertijd krijgen ze hun eigen bedoening. In acht pachtbedrijven wordt de polder verkaveld, elk van ongeveer 40 H.A. Een bedrijf dus, dat voor den boer mogelijkheden biedt. De pachters van bedrijven van dezen omvang kunnen er aan denken om van de paardenkracht over te stappen op de voor gezamenlijke rekening geëxploiteerde tractoren, dorschmachines enz. Domeinen heeft, nadat de polder bouwrijp was gemaakt, in overleg met het Bureau Wederopbouw Boerderijen zorg ervoor gedragen, dat met bekwamen spoed acht landbouwschuren en 20 arbeiderswoningen in den nieuwen polder worden gebouwd. Verspreid door den polder zullen de nieuwe nederzettingen ko-

men te liggen, maar zóó, dat telkens een boerderij en enkele arbeiderswoningen, welke laatste twee onder één kap worden opgetrokken, in elkaars nabijheid komen. Ten aanzien van de inrichting der landbouwschuren is contact gezocht met de toekomstige bewoners en hun echtgenooten, die in hun besten tooi, de Nieuw en Sint Joostlandsche muts op, de kleurige beuk voor, in gemoe-

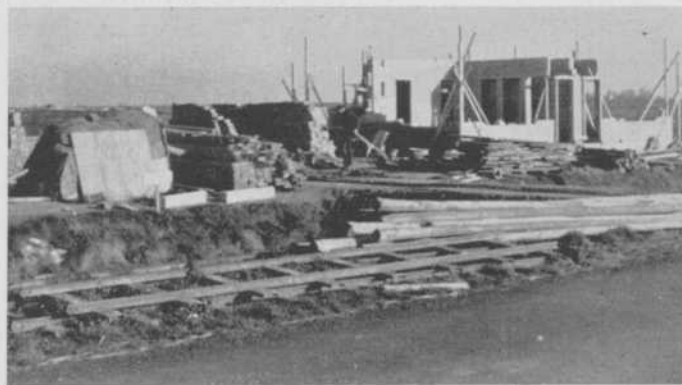

Het soldatentheater en de schoolgelegenheid daarbij.

dige verzilting van het water op het eiland Voorne, waarover in het bijzonder de ontluikende tuinbouw op dat eiland heeft geklaagd. Tusschen haakjes zij hier opgemerkt, dat het zelfde euvel ook in dit gedeelte van Rozenburg zich voordoet. Tot op vrij groote diepte vindt men bijna overal brak water. Slechts op enkele plaatsen gaven de Nortonpompen zoet, maar dan ook uitstekend duinwater.

In een Roode Kruisbunker zijn boerengezinnen ondergebracht.

Arbeiderswoningbouw in Rozenburg W.

delijkheid de conferentie hebben bijgewoond. Men is in dat overleg gekomen tot een genormaliseerd plan, dat uiteraard voor bepaalde wijzigingen vatbaar is. Van den bouw der boerenwoningen en verdere bedrijfsgebouwen zal jammer genoeg, voorloopig waarschijnlijk moeten worden afgezien, tot tijd en wijle het geld en de materialen minder schaarsch zijn geworden. Aan de arbeiderswoningen is men reeds bezig en enkele ervan steken hun roode pannedaken al omhoog in het verlaten, eenzame polderland, waarover de wijde hemelkoepel welft. De eerste jaren zullen ook de boeren met hun gezinnen zich moeten tevreden stellen met een der arbeiderswoningen. Een primitief onderdak van zeer eenvoudige constructie met pakken stroo al materiaal voor wanden en dak door de boeren zelf als noodstal ingericht, wijst er op, dat de boer en de arbeider, die hier hun arbeid vinden, echte pioniers zijn en zullen blijven. Men is hier verre burens van elkaar. Als men weet, dat het leven op dit deel van het eiland georiënteerd is op het aan den overkant van den Waterweg gelegen Hoek van Holland-dorp, dat daar de jeugd ter school zal moeten gaan, dat van dien zelfden overkant of anders van het ver verwijderde dorp Rozenburg de medische hulp moet komen, dan begrijpt men, dat het leven hier op weinig anders dan op den arbeid gericht zal moeten zijn.

Inwendige van het soldatentheater.

Van komvorming als het embryo van een dorp kan geen sprake zijn, omdat men in principe elken boer in de onmiddellijke nabijheid van zijn land wil laten wonen. Gelukkig is de bouwgrond uitstekend en slechts op de randen van het duingebied zullen wellicht gewassen, die op den zwaren kleigrond thuis zijn, plaats moeten maken voor die van den geestgrond. Bebossching met snel groeiend hout, zooals popels, wilgen, zal in afzienbaren tijd ter hand worden genomen. Zoo hoopt men dat ten slotte hier in het hart van het vaderland een niet alleen welvarend, maar ook fraai en afwisselend domein zal ontstaan.

Het is overigens de vraag of het isolement van Rozenburg-West nog vele jaren zal duren. Er zijn zooals bekend is, reeds lang voor den oorlog plannen geweest voor het afdammen van de Brielsche Maas. Dit ondermeer in verband met de tegenwoor-

Voor het overige zullen de bewoners aangewezen zijn op regenwater, waarvoor regenbakken zullen worden gebouwd. Het eiland Voorne behoort tot het Rotterdamsche recreatiegebied. Het zal, als de afdamming van de Brielsche Maas een feit is geworden, van belang zijn, als de Voornsche duinen via Rozenburg snel zijn te bereiken. In beginsel kan als verbinding van het veerhuis van de Maassluische pont met deze verder gelegen terreinen de in den bezettingstijd aangelegde betonnen weg dienst doen. Het Natuurreservaat wil ter wille van de rust dezen weg wel kwijt, desnoods zou het tot een overeenstemming met den Waterstaat willen komen over het onderhoud van een bepaald gedeelte van dien weg, dat de Waterstaat noodig heeft voor het dijksonderhoud. Men kan begrijpen, dat in verband met de hier gememoreerde plannen er voorstanders zijn van het behoud van den weg, die er nu eenmaal en ten koste van groote bedragen is aangelegd. En dat die voorstanders er belang in zien daarbij den steun van Rotterdam te verkrijgen.

Het stille deel van het eiland Rozenburg krijgt meer bewoners, straks raast wellicht het drukke verkeer langs den betonnen weg, de schuwe bergeend, die broedde in den wijden onontgonnen polder bij het reservaat zal naar elders zijn nest moeten overbrengen.